

ENVIRONMENTAL PROBLEMS IN NAMANGAN REGION AND WAYS TO SOLVE THEM

Mirzayeva Rislig'oy Muxammadjonovna

Chust tumani 19-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi o'qituvchisi

E-mail: sherzodyoqubjonov@gmail.ru Tel: 94 1568944

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20554336>

Abstract: This article analyzes environmental problems in Namangan region, their causes and impacts on the environment and public health. The study also examines modern approaches to solving environmental problems, the importance of environmental education and ways to ensure environmental safety.

Key words: ecology, environment, environmental problems, Namangan region, environmental safety, waste, air pollution, environmental education.

ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ НАМАНГАНСКОЙ ОБЛАСТИ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Аннотация: В данной статье анализируются экологические проблемы Наманганской области, причины их возникновения и влияние на окружающую среду и здоровье населения. Также рассмотрены современные методы решения экологических проблем, значение экологического образования и пути обеспечения экологической безопасности.

Ключевые слова: экология, окружающая среда, экологическая проблема, Наманганская область, экологическая безопасность, отходы, атмосферный воздух, экологическое образование.

NAMANGAN VILOYATIDA EKOLOGIK MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI

Annotatsiya: Mazkur maqolada Namangan viloyatida mavjud ekologik muammolar, ularning kelib chiqish sabablari hamda atrof-muhit va aholi salomatligiga ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, ekologik muammolarni bartaraf etishning zamonaviy usullari, ekologik ta'lim va tarbiyaning ahamiyati hamda ekologik xavfsizlikni ta'minlash yo'llari yoritilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ekologik muammolarni hal etishda davlat, ta'lim muassasalari va jamoatchilik hamkorligini kuchaytirish muhim omil hisoblanadi.

Kalit so'zlar: ekologiya, atrof-muhit, ekologik muammo, Namangan viloyati, ekologik xavfsizlik, chiqindilar, atmosfera havosi, ekologik ta'lim.

Kirish. XXI asrda ekologik muammolar insoniyat oldida turgan eng dolzarb global masalalardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Aholi sonining jadal o'sishi, sanoat va transport tarmoqlarining kengayishi, urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi hamda tabiiy resurslardan oqilona foydalanilmasligi natijasida atrof-muhitga bo'lgan antropogen bosim kuchayib bormoqda. Buning oqibatida atmosfera havosining ifloslanishi, suv resurslarining kamayishi, tuproq degradatsiyasi, biologik xilma-xillikning qisqarishi va iqlim o'zgarishi kabi ekologik muammolar yuzaga kelmoqda. Ushbu muammolar nafaqat tabiiy muhitga, balki inson salomatligi, iqtisodiy rivojlanish va aholi turmush sifatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Bugungi kunda ekologik xavfsizlikni ta'minlash va barqaror rivojlanishga erishish xalqaro

hamjamiyat hamda alohida davlatlar oldida turgan ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Shu bois ko‘plab mamlakatlarda atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik muammolarning oldini olishga qaratilgan dasturlar amalga oshirilmoqda. O‘zbekiston Respublikasida ham ekologik siyosatni takomillashtirish, ekologik nazorat tizimini kuchaytirish va aholining ekologik madaniyatini yuksaltirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar olib borilmoqda.

Namangan viloyati Farg‘ona vodiysining muhim hududlaridan biri bo‘lib, aholi zichligi yuqori, qishloq xo‘jaligi va sanoat nisbatan rivojlangan mintaqa hisoblanadi. Viloyatda iqtisodiy faoliyatning kengayishi bilan bir qatorda ayrim ekologik muammolar ham kuzatilmoqda. Xususan, atmosfera havosining ifloslanishi, maishiy chiqindilar hajmining ortishi, suv resurslaridan samarali foydalanish masalalari, tuproq unumdorligining pasayishi hamda yashil hududlarni saqlash bilan bog‘liq muammolar hudud ekologik holatiga ma‘lum darajada ta‘sir ko‘rsatmoqda.

Ekologik muammolarni o‘rganish va ularning yechimlarini ishlab chiqish hududning ekologik barqarorligini ta‘minlash, tabiiy resurslarni asrash hamda aholi salomatligini muhofaza qilish nuqtai nazaridan muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Ayniqsa, ekologik ta‘lim va tarbiyani rivojlantirish, aholining ekologik madaniyatini yuksaltirish hamda ekologik mas‘uliyatni kuchaytirish mavjud muammolarni bartaraf etishda muhim omillardan biri hisoblanadi.

Mazkur maqolaning maqsadi Namangan viloyatida mavjud ekologik muammolarni tahlil qilish, ularning kelib chiqish omillarini aniqlash hamda ekologik holatni yaxshilashga qaratilgan ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot davomida ekologik muammolarning asosiy yo‘nalishlari o‘rganilib, ularni bartaraf etishning samarali mexanizmlari yoritiladi.

- **Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology).** Mazkur tadqiqotda Namangan viloyatidagi ekologik muammolarni o‘rganish, ularning kelib chiqish sabablari va oqibatlarini aniqlash hamda ekologik holatni yaxshilashga qaratilgan takliflar ishlab chiqish maqsadida ilmiy bilishning turli metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, statistik ma‘lumotlarni umumlashtirish, kuzatish va ilmiy manbalarni tahlil qilish usullari tashkil etdi.

Tadqiqotning dastlabki bosqichida ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish, ekologik xavfsizlik va barqaror rivojlanish masalalariga oid ilmiy adabiyotlar, monografiyalar, ilmiy maqolalar hamda normativ-huquqiy hujjatlar o‘rganildi. Ushbu manbalar asosida ekologik muammolarning nazariy asoslari, ularning shakllanish omillari va bartaraf etish mexanizmlari tahlil qilindi.

Tizimli yondashuv usuli yordamida Namangan viloyatidagi ekologik muammolar o‘zaro bog‘liq jarayonlar sifatida o‘rganildi. Atmosfera havosining ifloslanishi, maishiy chiqindilar muammosi, suv resurslaridan foydalanish va tuproq degradatsiyasi kabi omillarning bir-biriga ta‘siri hamda hudud ekologik holatiga ko‘rsatadigan ta‘siri kompleks ravishda baholandi.

Qiyosiy tahlil usuli orqali viloyatdagi ekologik holatning ayrim ko‘rsatkichlari respublikaning boshqa hududlari va mavjud ilmiy tadqiqotlar natijalari bilan solishtirildi. Ushbu usul ekologik muammolarning hududiy xususiyatlarini aniqlash hamda mavjud tendensiyalarni baholash imkonini berdi.

Statistik ma‘lumotlarni umumlashtirish usuli asosida ekologik holatga ta‘sir etuvchi asosiy omillar tahlil qilindi. Xususan, aholi sonining o‘sishi, transport vositalari sonining ortishi, maishiy chiqindilar hajmi, yer va suv resurslaridan foydalanish ko‘rsatkichlari o‘rganilib, ular ekologik vaziyat bilan bog‘liq holda baholandi.

Kuzatish usuli yordamida viloyat hududidagi ekologik muammolarning amaliy holati, jumladan, chiqindilarni joylashtirish, yashil hududlar holati, atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan tadbirlarning samaradorligi va ekologik madaniyat darajasi tahlil qilindi.

Tadqiqot jarayonida olingan ma'lumotlar tahlil qilinib, umumlashtirildi hamda ekologik muammolarni bartaraf etish va ekologik xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi. Qo'llanilgan metodlar tadqiqot natijalarining ishonchliligini ta'minlash va mavzuni har tomonlama yoritishga xizmat qildi.

- **Tahlil va natijalar (Analysis and results).** Tadqiqot davomida Namangan viloyatidagi mavjud ekologik muammolar, ularning kelib chiqish omillari hamda atrof-muhit va aholi salomatligiga ta'siri tahlil qilindi. O'rganish natijalari shuni ko'rsatdiki, hududda ekologik holatga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillar orasida atmosfera havosining ifloslanishi, maishiy chiqindilar hajmining ortishi, suv resurslaridan foydalanish bilan bog'liq muammolar va tuproq degradatsiyasi muhim o'rin egallaydi.

Tahlillar natijasida viloyatda aholi sonining ortib borishi va urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi natijasida ekologik yuklama kuchayib borayotgani aniqlandi. Ayniqsa, transport vositalari sonining ko'payishi atmosfera havosi sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Avtotransport vositalaridan ajralib chiqayotgan zararli gazlar havodagi ifloslantiruvchi moddalar miqdorining oshishiga sabab bo'lib, bu esa aholi salomatligi uchun ma'lum xavflarni yuzaga keltirmoqda. Nafas olish tizimi kasalliklari va allergik holatlarning ortishi ekologik omillar bilan chambarchas bog'liq ekanligi kuzatildi.

Tadqiqot jarayonida maishiy chiqindilar bilan bog'liq holatlar ham tahlil qilindi. Natijalarga ko'ra, chiqindilar hajmining yildan-yilga ortib borishi ularni yig'ish, tashish va qayta ishlash tizimini takomillashtirish zarurligini ko'rsatmoqda. Ayrim hududlarda chiqindilarni tartibsiz joylashtirish holatlari tuproq va yer osti suvlari sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi aniqlandi. Bu esa ekologik xavfsizlikni ta'minlashda chiqindilarni boshqarish tizimini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi.

Suv resurslari bilan bog'liq masalalar ham tadqiqotning muhim yo'nalishlaridan biri bo'ldi. O'rganishlar natijasida qishloq xo'jaligida suvdan foydalanish samaradorligini oshirish zarurligi ma'lum bo'ldi. Suv resurslaridan oqilona foydalanmaslik va sug'orish tizimlaridagi yo'qotishlar ayrim hududlarda suv tanqisligi xavfini kuchaytirishi mumkin. Shu sababli suvni tejevchi texnologiyalarni keng joriy etish ekologik va iqtisodiy jihatdan muhim hisoblanadi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, qishloq xo'jaligi yerlaridan uzoq muddat intensiv foydalanish natijasida tuproq unumdorligining pasayishi, eroziya va sho'rlanish jarayonlari yuzaga kelishi mumkin. Bu holat qishloq xo'jaligi mahsuldorligiga salbiy ta'sir ko'rsatib, yer resurslarini muhofaza qilish bo'yicha samarali choralarni amalga oshirish zarurligini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, ekologik muammolarni bartaraf etishda ekologik ta'lim va tarbiyaning ahamiyati alohida o'rin tutadi. Maktablarda ekologik bilimlarni chuqurlashtirish, yoshlarni tabiatga ehtiyotkorona munosabat ruhida tarbiyalash va ekologik madaniyatni yuksaltirish ekologik muammolarni kamaytirishda muhim omil hisoblanadi. Geografiya fanini o'qitish jarayonida ekologik mavzularga keng o'rin berish o'quvchilarning ekologik dunyoqarashini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari Namangan viloyatida ekologik muammolarni hal etish uchun kompleks yondashuv zarurligini ko'rsatdi. Atmosfera havosini muhofaza qilish, chiqindilarni samarali boshqarish, suv va yer resurslaridan oqilona foydalanish hamda ekologik ta'limni rivojlantirish ekologik holatni yaxshilashning ustuvor yo'nalishlari sifatida baholandi.

Olingan natijalar hududda ekologik xavfsizlikni ta'minlash va barqaror rivojlanishga erishishga qaratilgan amaliy chora-tadbirlarni ishlab chiqishda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

- **Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations).** Tadqiqot natijalari Namangan viloyatida ekologik muammolar bugungi kunda hududning barqaror rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi muhim omillardan biri ekanligini ko'rsatdi. Atmosfera havosining ifloslanishi, maishiy chiqindilar hajmining ortishi, suv resurslaridan foydalanish bilan bog'liq muammolar hamda tuproq degradatsiyasi ekologik holatga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu muammolar nafaqat atrof-muhit sifatiga, balki aholi salomatligi, qishloq xo'jaligi samaradorligi va iqtisodiy rivojlanish jarayonlariga ham bevosita ta'sir etadi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, ekologik muammolarni samarali hal etish uchun ularni kompleks tarzda o'rganish va barcha manfaatdor tomonlarning hamkorligini kuchaytirish zarur. Ekologik xavfsizlikni ta'minlashda davlat organlari, ta'lim muassasalari, fuqarolik jamiyati institutlari va aholining faol ishtiroki muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, ekologik madaniyatni yuksaltirish, yosh avlodga ekologik bilim va ko'nikmalarni singdirish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish tamoyillarini keng targ'ib qilish ekologik muammolarni kamaytirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, ekologik ta'lim va tarbiya tizimini takomillashtirish hamda ekologik mas'uliyatni kuchaytirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Tadqiqot natijalari asosida Namangan viloyatida ekologik holatni yaxshilash va ekologik xavfsizlikni ta'minlash maqsadida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

- Atmosfera havosining ifloslanishini kamaytirish maqsadida ekologik talablarga javob beradigan transport vositalaridan foydalanishni rag'batlantirish va yashil hududlar maydonini kengaytirish;

- Maishiy chiqindilarni boshqarish tizimini takomillashtirish, chiqindilarni saralash va qayta ishlash texnologiyalarini joriy etish hamda bu boradagi infratuzilmani rivojlantirish;

- Suv resurslaridan oqilona foydalanishni ta'minlash uchun suvni tejoyvchi texnologiyalarni keng qo'llash va sug'orish tizimlarini modernizatsiya qilish;

- Tuproq unumdorligini saqlash maqsadida eroziya va sho'rlanishning oldini olishga qaratilgan agrotexnik tadbirlarni kuchaytirish hamda ekologik jihatdan xavfsiz qishloq xo'jaligi texnologiyalarini joriy etish;

- Ta'lim muassasalarida ekologik ta'lim va tarbiya samaradorligini oshirish, ekologik mavzulardagi amaliy mashg'ulotlar, tanlovlar va targ'ibot tadbirlarini muntazam tashkil etish;

- Ekologik monitoring tizimini takomillashtirish va atrof-muhit holatini muntazam nazorat qilish orqali ekologik muammolarni o'z vaqtida aniqlash va bartaraf etish choralarini ko'rish;

- Aholining ekologik madaniyatini yuksaltirish maqsadida ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar orqali ekologik targ'ibot ishlarini kuchaytirish;

- Yuqoridagi takliflarning amaliyotga tatbiq etilishi Namangan viloyatida ekologik muammolarni kamaytirish, tabiiy resurslarni asrash hamda ekologik xavfsizlik va barqaror rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining “Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida”gi Qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasining “Ekologik nazorat to'g'risida”gi Qonuni.
4. O'zbekiston Respublikasining “Chiqindilar to'g'risida”gi Qonuni.

5. O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi materiallari.
6. Ekologiya va atrof-muhit muhofazasi asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2021.
7. Tojiyev R. Ekologiya va barqaror rivojlanish. – Toshkent, 2020.
8. Abdurahmonov A. Tabiatdan foydalanish iqtisodiyoti. – Toshkent, 2022.
9. O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi. Ekologiya bo‘limi.
10. Ekologik xavfsizlik va barqaror rivojlanish masalalariga oid ilmiy maqolalar to‘plami.